

ÇOKLU REGRESYON MODELİ, ANOVA TABLOSU, MATRİSLERLE REGRESYON ÇÖZÜMLEMESİ,REGRES-YON KATSAYILARININ YORUMU

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.FGÖKGÖZ

1

ÇOKLU REGRESYON MODELİ

- Ekonomi ve işletmecilik alanlarında herhangi bir bağımlı değişkeni tek bir bağımsız değişken ile açıklamak mümkün değildir. Ekonomik modeller, genellikle birden fazla sebebin sonucudurlar. Çok fazla sayıda değişken bir araya gelerek bir diğer değişkeni etkileyebilmektedirler. Bu değişkenler aynı zamanda kendi aralarında da birbirlerini etkileyebilmektedir. Bu sebeple, bu tür birden fazla değişkenin kullanılması gereken durumlarda tekli regresyon analizi yapılması mümkün değildir. Birden fazla bağımsız değişken kullanılarak yapılan regresyon analizine "**çoklu regresyon analizi** (multiple regression analysis)" adı verilmektedir.

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.FGÖKGÖZ

2

.....

- X_i 'ler bağımsız değişkenleri ve Y de bağımlı değişkeni göstermek üzere en genel çoklu regresyon denklemi;

$$Y = a_0 + a_1X_1 + a_2X_2 + \dots + a_kX_k + e_i$$

$$= a_0 + \sum a_r X_r + e_i$$

- Çoklu regresyon modelleri de EKK kullanılarak çözülebilir. Tekli regresyonda olduğu gibi tahmini denklem kurularak diğer hesaplamalar yapılır.

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

3

İki bağımsız değişkenli modelin EKK ile çözümü:

- Üzerinde hesaplama yapacağımız model iki bağımsız değişken (X_2 ve X_3) ile bir bağımlı değişken (Y) içeren

$$Y = a + bX_2 + cX_3 + e_i$$

modeli olacaktır. Bu regresyon denkleminde ait tahmin modeli:

$$\hat{Y} = \hat{a} + \hat{b}X_2 + \hat{c}X_3$$

Burada e_i hata terimi:

$$e_i = Y - \hat{Y}$$

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

4

Katsayıların hesaplanması:

- Çoklu regresyon modelinde de tıpkı tekli modelde olduğu gibi katsayılar hesaplanırken bağımsız değişkenlerin ortalamadan sapmaları kullanılmaktadır. Aşağıda sırası ile b,c ve a katsayılarının nasıl tahmin edileceğine ait formüller verilecektir. Formüller için kullanılacak x_i ve y değerlerinin eşiti olan ifadeler yazılmıştır. (i=1,2,3)

$$x_i = X_i - \bar{X}_i$$

$$y = Y - \bar{Y}$$

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

5

$$\hat{b} = \frac{(\sum y \cdot x_2)(\sum x_3^2) - (\sum y \cdot x_3)(\sum x_2 \cdot x_3)}{(\sum x_2^2)(\sum x_3^2) - (\sum x_2 \cdot x_3)^2}$$

$$\hat{c} = \frac{(\sum y \cdot x_3)(\sum x_2^2) - (\sum y \cdot x_2)(\sum x_2 \cdot x_3)}{(\sum x_2^2)(\sum x_3^2) - (\sum x_2 \cdot x_3)^2}$$

$$\hat{a} = \bar{Y} - \hat{b}\bar{X}_2 - \hat{c}\bar{X}_3$$

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

6

.....

- Regresyon katsayıları hesaplanıp regresyon tahmin modeli kurulduktan sonra belirlilik katsayısı olan R^2 hesaplanır. Bu sayede katsayıların anlamlılığı, modelin uygunluğu gözlemlenecektir. Genel çoklu regresyon modeli için R^2 hesabı; (b,c,..,z katsayılar x_i ler de tanımlanan değerlerdir)

$$R^2 = \frac{\hat{b} \cdot \sum y \cdot x_2 + \hat{c} \cdot \sum y \cdot x_3 + \dots + \hat{z} \cdot \sum y \cdot x_k}{\sum y^2}$$

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.FGÖKGÖZ

7

Düzeltilmiş R^2 :

- R^2 belirlilik katsayısı çoklu modellerde genellikle yeterli değildir. Çünkü çoklu regresyon modelleri için denkleme yeni değişken ilave edilmesi durumunda R^2 değeri genellikle artmaktadır. Bu yüzden anlamlı bir test yapabilmek için çoklu modellerde düzeltilmiş R^2 hesaplanmalıdır. (\bar{R}^2)

n:gözlem sayısı k:modeldeki değişken sayısı(bağımsız değişken+bağımlı değişken)

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.FGÖKGÖZ

8

.....

$$\bar{R}^2 = 1 - (1 - R^2) \frac{n - 1}{n - k}$$

- Tekli regresyon modellerinde olduğu gibi belirlilik katsayısı 1'e ne kadar yakın ise mevcut olan model o kadar uygundur(anlamlıdır).

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

9

.....

- Modelde tahmin edilen katsayıların güvenilirliği standart hata ve varyansın küçüklüğüne bakılarak test edilir. Bu bize tahmin değerlerinin gerçek değerlere uygunluğu için kısmen bir oran vermektedir.
- Regresyon modelindeki bağımsız değişkenlerin katsayıları modelin durumu, anlamlılığı, gücü hakkında bilgi verdiği halde bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve kuvvetini göstermemektedir. Bu nedenle korelasyon analizi ile bağımlı ve bağımsız değişken veya değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçeriz.
- Görüldüğü gibi eklenen yeni değişkenlere ilişkin ufak uyarlamalar ile çoklu regresyon modelleri de tekli regresyon modellerine benzer işlemler ile yorumlanabilmektedir.

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

10

ANOVA TABLOSU

- Regresyon modeli için hesaplamalar yapılarak tahmin değerleri bulunduktan sonra **anova tablosu** adı verilen bir tablo hazırlanır.

SST:kareler toplamı $\longrightarrow SST = \sum (Y_i - \bar{Y})^2$

SSE:artıkların kareleri toplamı $\longrightarrow SSE = \sum (Y_i - \hat{Y}_i)^2$

SSR:tahminlerin kareleri toplamı $\longrightarrow SSR = \sum (\hat{Y}_i - \bar{Y})^2 = \sum \hat{Y}_i^2 - n\bar{Y}^2$

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

11

.....

Kaynak (sov)	Serbestlik derecesi(s d veya df)	SS	MS	F
Model (regresyon)	2-1=1	SSR	MSR= SSR/2-1	MSR/MS E
Artık	n-2	SSE	MSE= SSE/n-2	
Toplam	n-1	SST		

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

12

.....

- Anova tablosu içerisindeki F istatistiği ile model parametrelerinin (katsayıların) anlamlı olup olmadığı test edilmektedir.
- Ayrıca anova tablosu kullanılarak belirlilik katsayısı da hesaplanabilir: $R^2 = SSR/SST$
- R^2 değeri sayesinde Y bağımlı değişkeninin değerleri arasındaki varyasyonun model tarafından ne oranda açıklandığı gözlemlenebilir.

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

13

Matrisler İle Regresyon Çözümlemesi:

- Regresyon denklemini matris hesaplamaları ile de bulmak mümkündür. Bunun için elde edilen verileri matris olarak ifade etmemiz gereklidir.
- Regresyon modelimiz $Y_i = a_0 + a_1 X_i + e_i$ ($i=1,2,\dots,n$) olsun. Buradaki Y_i ve X_i değerleri sırasıyla veri setinde her bir gözleme karşılık gelen değerlerdir. O halde her bir i için elimizde aşağıdaki denklem sistemi mevcuttur:

$$Y_1 = a_0 + a_1 X_1 + e_1$$

$$Y_2 = a_0 + a_1 X_2 + e_2$$

...

...

$$Y_n = a_0 + a_1 X_n + e_n$$

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

14

.....

- Bu denklem sisteminin matris olarak ifade edecek olursak:

$$\underline{Y} = \underline{\beta}X + \underline{e}$$

$$\underline{Y} = \begin{bmatrix} Y_1 \\ Y_2 \\ \dots \\ Y_n \end{bmatrix} \quad \underline{\beta} = \begin{bmatrix} a_0 \\ a_1 \end{bmatrix} \quad X = \begin{bmatrix} 1 & X_1 \\ 1 & X_2 \\ \dots & \dots \\ 1 & X_n \end{bmatrix} \quad \underline{e} = \begin{bmatrix} e_1 \\ e_2 \\ \dots \\ e_n \end{bmatrix}$$

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

15

Çözüm:

- $\underline{\beta}$, $\hat{\underline{\beta}}$ için EKK tahmin edicisi ise bunun için çözüm;

$$\hat{\underline{\beta}} = (X'X)^{-1} X'Y$$

- Matris çarpımının yapılması ile 2 x 1 tipinde bir matris bulunur. Bu matrisin birinci satırı a_0 katsayısı için, ikinci satırı ise a_1 katsayısı için bir tahmin olup regresyon tahmin modelinde aranan katsayılarıdır. Bunları yerine yazarak tahmin modeline ulaşılır.

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

16

.....

- Ayrıca tahmin modeli kurulduktan sonra Y değerleri için aranan tahmin sonuçları ise matris yoluyla yandaki şekilde hesaplanabilir:
- Bu işlemler sırasında tahminler için yapılan hata ise;

$$\underline{\hat{Y}} = X \underline{\hat{\beta}}$$

$$\underline{\hat{e}} = Y - \underline{\hat{Y}}$$

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

17

Regresyon Katsayılarının Yorumlanması:

- Tahmin edilen katsayıların yorumu için **değişkenlerin birimi ve regresyon denkleminin yapısı** önemlidir.
- **1. Değişkenleri Mutlak Sayılarla Ölçülen Doğrusal Denklemler:** denklem formu $Y = a_0 + a_1 X_1 + \dots + a_k X_k + e$ şeklindedir. Burada a_0 sabit terim, a_i ler katsayılar, Y bağımlı değişken, X_i ler bağımsız değişkenler, e ise hata terimini göstermektedir. ($i=1,2,\dots,k$)

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

18

.....

- **Sabit terim:** bağımsız değişkenlerin hepsi birden 0 iken ($X_i=0$) bağımlı değişken Y ' nin alacağı değerdir.
- **Katsayılar:** a_j katsayısı diğer bağımsız değişkenler sabit iken X_j deki bir birimlik değişme Y ' yi a_j birim kadar değiştirmektedir.
- **Örneğin;** K malına olan talep modeli tahmin edilmiş ve sonuç $Q_t=10-0.5P_t+0.7Y_t$ olarak bulunmuştur. (P_t : fiyat, Y_t :gelir, Q_t :talep) (ölçü birimi milyon TL)
- $a_0=10$:K malının fiyatı ve gelir sıfır iken malın talebi 10 milyon TL olacaktır.
- $a_1=-0.5$: bu dönemin geliri sabit iken K malının fiyatındaki 1milyon TL'lik artış malın talebini 0.5milyon TL azaltacaktır.
- $a_2=0.7$: K malının fiyatı sabit iken bu dönemin gelirindeki 1 milyon TL'lik artış malın talebini 0.7 milyon TL artırmaktadır.

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.FGÖKGÖZ

19

.....

- **2. Değişkenleri % ile İfade Edilen**
- Denklemler:**denklemler formu $Y=a_0+a_1X_1+...+a_kX_k+e$ şeklindedir.
 - **Sabit terim:** açıklayıcı değişkenlerdeki değişim % 0 iken açıklanan değişkenin % kaç olduğunu gösterir.
 - **Katsayılar:** diğer açıklayıcı değişkenlerdeki % değişim sabit iken (yokken) X_j değişkenindeki %1lik değişim Y değişkenini % a_j kadar değiştirmektedir.
- **Örneğin:**E döviz kuru, M para arzı, P tüketici fiyatındaki % değişim, r faiz oranı ve e hata terimini göstermek üzere ilgili regresyon tahmin modeli şöyledir: $E_t=0.9+0.2M_t-0.4r_t+0.8P_t$

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.FGÖKGÖZ

20

....

- **Sabit terim:** $a_0=0.9$:diğer tüm faktörler (M, r, P) sıfır iken döviz kurundaki değişim %0.9 olacaktır.
- **Katsayılar:** $a_1=0.2$:faiz oranı ve fiyatlarda % değişim yokken para arzındaki %1lik artış döviz kurunu %0.2 artıracaktır.
 $a_2= -0.4 : ???$
 $a_3= 0.8 : ???$

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

21

ÖRNEK UYGULAMA

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

22

Aşağıdaki tabloda X_i 'ler babaların, Y_i 'ler ise erkek çocukların boy uzunluklarını cm. cinsinden göstermektedir.

i	X_i	Y_i
1	163	165
2	164	167
3	170	169
4	172	170
5	165	164
6	167	168
7	168	171
8	166	163

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

23

Soru:

- Regresyon denklemini yazın.
- a_0, a_1, Y ve e değerlerinin tahminlerinin hesaplayın.
- 169cm boy uzunluğundaki bir babanın oğlunun boy uzunluğunu tahmin edin(kestirin).
- Anova tablosunu oluşturun ve model için belirlilik katsayısını hesaplayın.

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

24

Çözüm: (a)

$$\bullet Y_i = a_0 + a_1 X_i + e_i \quad n=8 \quad \text{ve} \quad i=1,2,\dots,8$$

$$\left. \begin{array}{l} Y_1 = a_0 + a_1 X_1 + e_1 \\ \dots \\ Y_8 = a_0 + a_1 X_8 + e_8 \end{array} \right\} \longrightarrow$$

$$\underline{Y} = \begin{bmatrix} 165 \\ 167 \\ \dots \\ 163 \end{bmatrix} \quad \underline{\beta} = \begin{bmatrix} a_0 \\ a_1 \end{bmatrix} \quad X = \begin{bmatrix} 1 & 163 \\ 1 & 164 \\ \dots & \dots \\ 1 & 166 \end{bmatrix} \quad \underline{e} = \begin{bmatrix} e_1 \\ e_2 \\ \dots \\ e_8 \end{bmatrix}$$

$$\underline{Y} = \underline{\beta} X + \underline{e}$$

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

25

Çözüm: (b)

$$\underline{\hat{\beta}} = (X'X)^{-1} X'Y \longrightarrow$$

$$X'X = \begin{bmatrix} 1 & 1 & \dots & 1 \\ X_1 & X_2 & \dots & X_8 \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ 1 & X_8 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 8 & \sum X_i \\ \sum X_i & \sum X_i^2 \end{bmatrix}$$

$$(X'X)^{-1} = \frac{1}{8\sum X_i^2 - (\sum X_i)^2} \begin{bmatrix} \sum X_i^2 & -\sum X_i \\ -\sum X_i & 8 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 429.3699 & -2.5723 \\ -2.5723 & 0.0154 \end{bmatrix}$$

$$X'Y = \begin{bmatrix} 1 & 1 & \dots & 1 \\ X_1 & X_2 & \dots & X_8 \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ Y_1 \\ Y_2 \\ \dots \\ Y_8 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \sum Y_i \\ \sum X_i Y_i \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1337 \\ 223155 \end{bmatrix}$$

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

26

....

$$\hat{\underline{\beta}} = (\underline{X}' \underline{X})^{-1} \underline{X}' \underline{Y} = \begin{bmatrix} 56.1965 \\ 0.6647 \end{bmatrix} \rightarrow$$

$$\hat{Y}_i = \hat{a}_0 + \hat{a}_1 X_i = 56.1965 + 0.6647 X_i$$

$$\hat{\underline{Y}} = \underline{X} \hat{\underline{\beta}} = \begin{bmatrix} 1 & 163 \\ \dots & \dots \\ 1 & 166 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} 56.1965 \\ 0.6647 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 167.54 \\ \dots \\ 166.55 \end{bmatrix}$$

$$\hat{\underline{e}} = \underline{Y} - \hat{\underline{Y}} = \begin{bmatrix} 0.43 \\ \dots \\ -3.55 \end{bmatrix} \Rightarrow \sum \hat{e}_i = -0.02 \cong 0$$

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

27

ÇÖZÜM: (c-d)

- X= 169 cm ise modelde yerine yazılırsa

$$\hat{Y} = 56.1965 + 0.6647 X \cong 168.53 \text{ cm.}$$

$$\bar{Y} = \frac{1}{n} \sum Y_i = \frac{1}{8} 1337 = 167.125$$

- ilgili değerleri bulup anova tablosunu oluşturursak:

$$SST = \sum Y_i^2 - n \bar{Y}^2 \cong 59$$

$$SSE = \sum \hat{e}_i^2 = 30.21$$

$$SSR = \sum \hat{Y}_i^2 - n \bar{Y}^2 = SST - SSE = 28.79$$

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.F.GÖKGÖZ

28

Anova tablosu:

Kaynak	Sd	SS	MS	F
Model	2-1=1	28.79	28.79/1	28.79/5.035
Artık	8-2=6	30.21	30.21/6	
Toplam	8-1=7	59		

- $R^2 = SSR/SST = 0.48796$ o halde Y' ler içindeki değişimin yaklaşık olarak %49'u model tarafından açıklanmaktadır.
- Babaların boyu 1cm arttığı zaman çocukların boyu da 0.6647cm artmaktadır. Ayrıca babaların boyu sıfır iken çocukların boyu 56.1965cm olabilmektedir.

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.FGÖKGÖZ

29

BAŞARILAR

Prof.Dr.A.KARACABEY
Doç.Dr.FGÖKGÖZ

30